

SOBRE L'ESTIL IMITATIU D'UN POETA CRISTIA

Josep M.ª ESCOLA

G. Hartel, a l'apèndix de la seva edició de les obres de sant Cebrià¹, recull, sota l'epígraf de *Carmina*, sis poemes, atribuïts, encara que equivocadament, a sant Cebrià o a Tertul·lià.

Dos d'aquests poemes, concretament, els titulats *Sodoma* i *De Iona*, objecte d'una edició crítica en la meua tesi doctoral, són considerats, per la majoria de comentaristes, obra d'un mateix autor.

De fet, l'estil, la mètrica i, sobretot, el començament del *De Iona*, abonen la identitat d'un mateix autor per als dos poemes, que, per altra banda, semblen contraposar intencionadament, amb finalitat didàctica, les dues actituds diferents, la de *Sodoma* i la de Nínive, davant l'amenaça del càstig diví a causa dels pecats d'aquestes ciutats.

L'autor d'aquestes dues composicions resta anònim, malgrat les atribucions que s'han fet fins ara. Dekkers² les considera obra de Cebrià el Gal; Bardenhewer³ afirma que l'autor fou un contemporani i compatriota d'aquest, opinió que comparteix Peiper, el qual també va editar aquests dos poemes⁴.

Dando⁵, a partir del lèxic, conclou que són obra d'Avit. Més recentment, també Fontaine⁶ ha atribuït aquestes composicions a Avit.

Sigui quin sigui l'autor, el que sí queda clar és que, pel seu estil, cal emmarcar-lo en el corrent literari que sorgeix al llarg del segle iv i arriba fins a començaments del segle següent.

El nostre poeta evita, intencionadament, elements lingüístics específicament cristians, tendència aquesta freqüent i característica de la poesia d'aquesta època, com ja comenta Mohrmann⁷, car hi ha la voluntat de crear una èpica de contingut cristià, contraposada a la pagana, revestida, però, de formes estilístiques clàssiques. Serveixi d'exemple la perífrasi emprada pel poeta (*mortis abactae*), al *De Iona* 105, per a indicar la resurrecció, paraula cristiana que vol evitar.

Això no obstant, on es veu més aquesta intenció és en els freqüents manlleus que fa dels dos poetes clàssics més imitats pels autors cristians, és a dir, Virgili i Ovidi.

En alguns casos, sembla que el poeta cristià no pugui dominar el seu afany apostòlic de batejar tot el que és pagà, com, per exemple, en l'atribució de l'epítet *omnipotens* al *deus* cristià, o, encara més evident, quan inclou el mite de Faetó com si hagués sorgit a partir de la destrucció de Sodoma i Gomorra (*Sodoma*, 107-113).

Però on vull entretenir-me especialment és en l'ús constant de material formal de Virgili i Ovidi que fa el poeta que comentem, en aquests dos poemes.

Em fixaré, en primer lloc, en els inicis de vers, imitats, a vegades, fins a la cesura trihemímera masculina o femenina:

GENTIS HABES. nos exitium iam inducimus urbi (*Sod.* 78)
GENTIS HABET ritus; animo maiora capaci (*Ou. Met.* 15,5)

DESERUERE dei de caelo iura uereri (*Sod.* 166)
DESERUERE domos, uentis dant colla comasque (*Verg. Aen.* 7, 394)

DESERUERE sui nymphas uineta Timoli,
DESERUERE suas nymphas Pactolides undas (*Ou. Met.* 6,15.16)

La imitació pot arribar fins a la cesura penthemímera, com en els exemples següents:

SUPPICIBUS FACILISque bonis cessabat obire (*De Iona* 17)
SUPPLICIBUS FACILEM, sontibus esse trucem (*Ou. Pont.* 4, 6,32)

DERIGUERE METU: quid nos igitur tibi culpae (*De Iona* 70)
DERIGUERE METU Myniae; subit ille nec ignes (*Ou. Met.* 7,115)

Hi ha també un cas en què arriba fins a la cesura hepthemímera, encara que hipotètica:

PARCERE SUBIECTIS ET DEBitam cedere poenam (*De Iona*
16)

PARCERE SUBIECTIS ET DEBellare superbos (Verg. *Aen.* 6,
853)

A l'interior de vers, es pot trobar algun cas d'utilització d'un tram de vers dels clàssics. Així, darrera la cesura penthemímera:

Siquidem homo est poenam MUTATO CORPORE seruans (*De Iona* 5)

Donec talis erit MUTATO CORPORE qualem (Verg. *Georg.* 4,
413)

Reddidit optatam MUTATO CORPORE uitam (*Ciris* 527)

O darrera la cesura hepthemímera, encara que la font, en aquest cas Ovidi, correspon a un pentàmetre:

Namque magis multoque magis FRETA SAEUA tumbant (*De Iona* 72)

Nec dederit nanti per FRETA SAEUA manum (Ov. *Trist.* 5,9,18)

Són freqüents, en canvi, els exemples d'utilització de final de vers, format per dues paraules que ocupen el dàctil del cinquè peu i el troqueu o espondeu del sisè:

Unus erat meminisse Deum. solet UTILIS ARBOR (*Sod.* 32)

Bis grauidae pecudes, bis pomis UTILIS ARBOS (Verg. *Georg.*
2,150)

Nec quae pennarum modulis prope NUBILA PENDENT (*Sod.*
47)

Dum sicca tellure licet, dum NUBILA PENDENT (Verg. *Georg.*
1,214)

Vellere sulfureo de semine CONCITA UENTIS (*De Iona* 29)

Perque tot euentus et iniquis CONCITA UENTIS (Ov. *Trist.* 1,
10,11)

Expanduntque manus nullorum ad NUMINA DIUUM (*De Iona*
50)

Protrahit in medios: quae sint ea NUMINA DIUOM (Verg. *Aen.*
2,123)

Iuris habet. pater huius erat, qui NUMINA DIUUM (Ou. *Met.* 8,739)

Ast illi frustra nituntur UERTERE CURSUM (*De Iona* 79)
Temptare auxilium iubeat, quo UERTERE CURSUS (Verg. *Aen.* 3,146)

Urgebat propius concusso MARMORE FLUCTUS (*De Iona* 87)
Quam multi Libyco uoluontor MARMORE FLUCTUS (Verg. *Aen.* 7,718)

Prouolutatam limosis FAUCIBUS HAUSIT (*De Iona* 89)
Aethiopes lacus, quos siquis FAUCIBUS HAUSIT (Ou. *Met.* 15, 320)

En alguns casos, aquestes dues paraules de final de vers ocupen una mora més, és a dir, la segona del quart peu de l'hexàmetre, pel fet de ser les dues paraules trisíl·labes o, en un cas, la penúltima quadrisíl·laba:

Diua ministeria, domini MANDATA FEREBANT (*Sod.* 29)
Quae Cephalum patriaeque simul MANDATA FEREBAT (Ou. *Met.* 7,493)

Nec ualuisse leuem puerum FRENARE SUPERBOS (*Sod.* 109)
Iustitiaque dedit gentis FRENARE SUPERBAS (Verg. *Aen.* 1,523)

Ante uel ad Scythicas uel apud BUSIRIDIS ARAS (*Sod.* 16)
Aut inlaudati nescit BUSIRIDIS ARAS (Verg. *Georg.* 3,5)

En un cas, la segona mora del quart peu és ocupada per una tercera paraula:

In sese laesumque uiri CUM CORPORE NOMEN (*Sod.* 23)
Excipit et priscum pariter CUM CORPORE NOMEN (Ou. *Met.* 14,850)

Una altra forma d'utilitzar el material poètic dels clàssics és l'adaptació de trams de vers amb substitució d'algun o alguns elements. Vejam, en primer lloc, exemples de com aplica aquest mètode al primer hemistiqui d'alguns hexàmetres:

Iam deus OMNIPOTENS primaeui crimina saeculi (*Sod.* 1)
Iuppiter OMNIPOTENS, audacibus annue coeptis (*Verg. Aen.*
9,626)
Tum pater OMNIPOTENS aliquem indignatus ab umbris (*Verg.*
Aen. 7,770)
At pater OMNIPOTENS superos testatus et ipsum (*Ou. Met.* 2,
304)

No dono totes les cites d'exemples semblants perquè em sembla innecessari. Es una mostra clara de l'afany cristianitzador del poeta cristià davant els motlles poètics pagans.

ULTIMUS ILLE quIdEm, Sodomumque incendia feruens (*Sod.*
100)
ULTIMUS ILLE dIEs bello gentique fuisset (*Verg. Aen.* 9,759)

ViderIT ERIDANUS si qua illic populus albet (*Sod.* 112)
ExcipIT ERIDANUS fumantiaque abluit ora (*Ou. Met.* 2,324)

PARS MARIS INTerni puteum graue odore uicissim (*De Iona*
46)
PARS MARIS INTus erat; trepidant haud segnus omnes (*Ou.*
Met. 11,534)

En aquest exemple veiem com, a part de la substitució lexical, es dona també la substitució del dàctil del segon peu per un espondeu.

Trobem casos en què l'adaptació arriba fins a la cesura heptemímera:

IAMQUE DIES ultrix ADERAT. duo de grege missi (*Sod.* 27)
IAMQUE DIES infanda ADERAT: mihi sacra parari (*Verg. Aen.*
2,132)

Inque unum RERUM DOMINUM curare docebunt (*Sod.* 167)
Romanos, RERUM DOMINOS gentemque togatam (*Verg. Aen.*
1,282)

Vejam ara exemples de com aplica la substitució a trams que abarquen tot el segon hemistiqui de l'hexàmetre, és a dir, a partir de la cesura penthemímera:

Aduocat, appellat, PATRIO uenerATUr HONORES (*Sod.* 36)
Ecce repente uelut PATRIOS imitATUs HONORES (*Ciris* 500)
Accepit Roma et PATRIUM seruAuit HONOREM (Verg. *Aen.* 5,
601)

Si qua illic arbor rapidIS offeNDITUR UNDIS (*Sod.* 64)
Ore, Arethusa, tuo SiculIS confuNDITUR UNDIS (Verg. *Aen.*
3,696)

Solis progeniem CURRUS optasse PATERNOS (*Sod.* 108)
Vix bene desierat, CURRUS rogat ille PATERNOS (Ou. *Met.* 2,47)

Aurigam, inlicitum planctum mutASSE SORORES (*Sod.* 111)
Ut se mutarent, liquidas orASSE SORORES (Ou. *Met.* 1,704)
Saepe suas illi fama est dixiSSE SORORES (Ou. *Met.* 4,305)

Ni prius admoneat duratAQUE PECTORA PULSET (*De Iona* 12)
Insequitur manibus generosAQUE PECTORA PULSAT (Ou. *Met.*
12,234)

En algunes ocasions, el tram adaptat comença darrera la cesura
hepthemímera:

Angelico forma iuuenes, QUI SPIRITUS ambo (*Sod.* 28)
Ardentisque notate oculos, QUI SPIRITUS illi (Verg. *Aen.* 5,648)

Huc, inquit, fuga sit. certe UIX moeNIBUS EXTAT (*Sod.* 95)
Torpent mole noua et summis UIX corNIBUS EXTANT (Verg.
Georg. 3,370)

Fumantes coeunt nubes, nousUS INRUIT IMBER (*Sod.* 104)
Tempestas telorum ac ferreUS INgRUIT IMBER (Verg. *Aen.*
12,284)

A vegades, el poeta cristià treballa amb tot un vers sencer, com-
binant la substitució d'elements morfològics, lexicals i mètrics. El
parallelisme, però, és evident, com es pot comprovar amb les parel-
les de versos següents:

HAUD ALITER Loth IN MEDIA uertigine uulgi (*Sod.* 69)
HAUD ALITER iuuenis MEDIOS moriturus IN hostis (Verg.
Aen. 9,554)

FESTINARE FUGAM pariterQUE educERE si quid (*Sod.* 77)
FESTINARE FUGAM tortosQUE incidERE funis (*Verg. Aen.* 4, 575)

UiuentemQUE DAPEM longAM properauIT IN ALUUM (*De Iona* 90)
CorporeasQUE DAPES auidAM demersIT IN ALUUM (*Ou. Met.* 15,105)

STERNITUR AEQUORis unda, resoluitur AETHERis umbra (*De Iona* 92)
STERNITUR AEQUOR aquis, fugiunt uasto AETHERe nimbi (*Verg. Aen.* 6,821)

CANDIDA CAeruleo FLORENT uestigia sulco (*De Iona* 95)
CANDIDA CAesarie FLOREbant tempora lauro (*Ciris* 121)

AUDaces OCULOS nequicquam pone reTORSIT (*Sod.* 117)
AUDiit Omnipotens OCULOSque ad moenia TORSIT (*Verg. Aen.* 4,220)

Nauticus interea gemitus UOXque omnia TEMPTAT (*De Iona* 42)
Unaque per plures UOX mea TEMPTAT opem (*Ou. Pont.* 3,9,42)

Quos MARIS et CAELI VIS non timet haud minus illos (*De Iona* 51)
Absumptae in Teucros VIRES CAELIque MARISque (*Verg. Aen.* 7,301)

PACE soporatum PLACIDA reQUIETE superbum (*De Iona* 57)
Troia, nunc PLACIDA compostus PACE QUIESCIT (*Verg. Aen.* 1,249)

Aquí el poeta juga també amb la derivació de les paraules.

Iamque illic IMO exoriens E GURGITE cetus (*De Iona* 85)
Turbauere lacus IMOque E GURGITE mollem (*Ou. Met.* 6,364)

Cumque uiro CAELI RABIEM PELAGIQUE uorauit (*De Iona* 91)
Compressi et RABIEM tantam CAELIQUE MARISque (*Verg. Aen.* 5,802)

Sacrificat grates, tum PORTUS INTRAT AMICOS (*De Iona* 97)

Adsumus et PORTUS delati INTRAMUS AMICOS (Verg. *Aen.* 5,57)

Attica puppis adest in PORTUSque INTRAT AMICOS (Ov. *Met.* 7,492)

TURBIDUS hiberno ceu UOLUITUR impete torrens (*Sod.* 62)
UOLUITUR ad muros caligine TURBIDUS atra (Verg. *Aen.* 11, 876)

Quid fore nunc, quonam PLACABIMUS AEQUORA pacto? (*De Iona* 71)

Sic ait et dicto citius tumida AEQUORA PLACAT (Verg. *Aen.* 1,142)

Contineat uentos et, cum uelit, AEQUORA PLACET (Ov. *Met.* 11,432)

Observem que el poeta cristià utilitza també la tècnica de concentrar en un vers seu elements que, en els clàssics, es troben més dispersos:

Et frustra solis oculis NASCENTIA POMA (*De Iona* 3)

Sic tibi nec uernum NASCENTIA frigus adurat/POMA (Ov. *Met.* 14,763-4)

Respersisse uelis, si sic tua DEXTERA DUCIT (*De Iona* 84)

...nunc te mea DEXTERA bello/Defensum dabit et magna inter praemia DUCET (Verg. *Aen.* 12, 436-7)

Cal remarcar que les paraules agafades ocupen el mateix lloc a l'hexàmetre que en els versos de Virgili.

... uix moenia adiBANT/CAELICOLAE (*Sod.* 35)

... cunctique fremEBANT/CAELICOLAE (Verg. *Aen.* 10,97)

Es curiós observar com, en aquest cas, es combina un parallelisme lèxic, morfològic i sintàctic.

Passem, tot seguit, a veure una altra tècnica imitativa com és la d'agafar elements de dos versos separats en l'obra clàssica i combinar-los en un sol vers del poema cristià:

SUNT intus NATAE biiuges MIHI, NUBILIS aetas (*Sod.* 52)

EST MIHI NATA, uiro gentis quam iungere nostrae (Verg. *Aen.* 7, 268)

Iam matura uiro, iam plenis NUBILIS annis (Verg. *Aen.* 7,53)

HUC ILLUC CERTAM differt INCERTA ruinam (Sod. 68)

HUC ILLUC; neque enim leuia aut ludicra petuntur (Verg. *Aen.* 12,764)

Fas habeant CERTUSque INCERTA pericula lustret (Verg. *Aen.* 9,96)

TUNDITUR HINC ILLINC, TREMIT omnis silua sub ICTU (*De Iona* 38)

Haud secus adsiduis HINC atque HINC uocibus heros

TUNDITUR (Verg. *Aen.* 4,447)

Procumbunt: uastis TREMIT ICTIBUS aerea puppis (Verg. *Aen.* 5, 198)

Nauigio FLUCTUSque SECAT SUB FLUCTIBUS IMIS (*De Iona* 99)

Aeneas FLUCTUS atros aquilone SECABAT (Verg. *Aen.* 5,2)

Dixit, eumque IMIS SUB FLUCTIBUS audiit omnis (Verg. *Aen.* 5,239)

Fins i tot hi ha un vers que combina trams dels dos poetes, Virgili i Ovidi, alhora:

Et bicolor CAELI FACIES DE NOCTE DIEQUE est (Sod. 82)

Visa dehinc CAELO FACIES DElapsa parentis (Verg. *Aen.* 5,722)

Nympharum impatiens et sub Ioue NOCTE DIEQUE (Ov. *Met.* 4,260)

Cal fixar-se que el poeta ha mantingut les paraules imitades en la mateixa posició dins l'hexàmetre ja que *est* no compta mètricament per causa de l'elisió inversa.

Finalment, acabo amb un exemple d'àmplia utilització d'elements característics en la descripció d'una tempesta:

Fit speculum caeli pelagus, niger ambitus UNDAS

Inficit in TENEBRAS, RUIT AETHER et MARE SURGIT (*De Iona* 32-33)

Noctem hiememque ferens et UNDA TENEBRIS

Continuo uenti uoluont MARE magnaue SURGUNT
Aequora (Verg. *Aen.* III, 195-7)
Collectae ex alto nubes; RUIT arduos AETHER (Verg. *Georg.*
1,324)

Amb aquest exemple d'imitació més dispersa es pot veure fins a quin punt l'autor cristià està impregnat de les formes poètiques clàssiques, tret característic dels escriptors cristians que participaren del moviment cultural de l'humanisme cristià, durant el segle iv i a començaments del segle v, com va ser el cas de l'autor dels poemes *Sodoma* i *De Iona*.

NOTES

1. *S. Thasci Caecilii Cypriani Opera*. CSEL 3,3. Ed. Hartel (Viena, 1871).
2. *Clavis Patrum Latinorum*, núms. 1425-26 (Bruges, 1951).
3. *Patrologia*, trad. J. M. Solà (Barcelona, 1910), p. 433.
4. CSEL 23 (Viena, 1891), p. XXVIII.
5. «Alcimus Auitus as the author of the *De Resurrectione mortuorum*, *De Pascha*, *De Sodoma* and *De Iona*, formerly attributed to Tertullian and Cyprian». *Classica et Mediaevalia* XXVI (1965), pp. 258-275.
6. *Naissance de la poésie dans l'Occident Chrétien. Esquisse d'une histoire de la poésie latine chrétienne des III au VI siècle* (Paris, 1981), p. 257.
7. *Etudes sur le latin des chrétiens I* (Roma, 1961²), pp. 151 i ss.